

UNIK OG UNIFORMERT

VESTAGDERMUSEET
VI FORTELLER DIN HISTORIE

Et ressurshefte for skolen til uniformsutstillingen

"Unik og uniformert"

VESTAGDERMUSEET

VI FORTELLER DIN HISTORIE

Forord

Er vi så unike som vi tror, eller er vi egentlig temmelig uniformerte?

En uniform er et sterkt medium med et umiddelbart budskap. Den kan formidle sikkerhet, sikring av ytringsfrihet, forsvar av demokratiet og tilhørighet, men også redsel, makt, gruppepress og utenforskap. Noe skjer når vi ser en uniform – eller tar den på. Med utgangspunkt i 25 militære uniformer fra slutten av 1800-tallet til i dag, som settes i en større, samfunnsaktuell kontekst, vil vi fremme refleksjon over og bevisstgjøre skoleelever om uniformens kraft.

Formidlingsopplegget til «Unik og uniformert» begynner med en omvisning i utstillingen, der vi med utgangspunkt i de utstilte uniformene forteller militærhistorie lokalt og nasjonalt, relatert til personer og hendelser der uniformene var i bruk. Vi kommer også inn på samleren; Hva er det med militære uniformer og -effekter som gjør dem til så interessante objekter for samlere? Hva appellerer de til?

I den andre delen av programmet jobber vi med utstillingens "bakteppe", uniformeringens kraft. Omgir vi oss med uniformer og underliggende uniformering i det daglige – gjennom hele livet? Er vi så unike som vi tror, eller er vi egentlig temmelig uniformerte? Hvilke sosiale og andre koder ligger i klær og effekter vi bærer? Formidler de identitet? Skaper de tilhørighet og samtidig utenforskap? Ligger det et åpent eller skjult maktspråk i klærne?

Til utstillingen og formidlingsopplegget har vi utarbeidet dette ressursheftet, som kan brukes av lærere og elever som bakgrunnsstoff til diskusjon om og refleksjon over uniformer og uniformsbruk – før og nå. Heftet inneholder to artikler, som begge har ungdommer i videregående skole som målgruppe. Historiker Jorunn Sem Fure har skrevet en faglitterær tekst med historiske og sosiologiske perspektiver på uniformsbruk og uniformering. I den skjønnlitterære teksten «Til Kongeparken» tar ungdomsbokforfatter Hans Petter Laberg oss med på russetur, der det individuelle møter det konforme, der en gruppe mennesker for en stakkert stund lever i sin uniformerte boble, preget av både eufori og sårhet.

Publikasjonen er støttet av Fritt Ord.

Om forfatterne

Jorunn Sem Fure har doktorgrad i historie fra Universitetet i Bergen. Hun har vært forsker og foreleser ved Universitetene i Oslo og Bergen og gjesteprofessor ved Humboldt Universitetet i Berlin. Sem Fure har blant annet arbeidet med identitetsspørsmål, nasjonalisme og andre verdenskrighistorie. Hun er nå direktør ved Telemark Museum.

Hans Petter Laberg er en norsk ungdomsbokforfatter og bibliotekar. Han debuterte i 1996 med ungdomsboken *Biter av en historie*, som vant 1. pris i Cappelen konkurransen om beste kjærlighetsroman for ungdom. Han har siden skrevet flere bøker for ungdom og barn. Romanen *Ingenting blir som før* ble nominert til Nordisk råds barne- og ungdomslitteraturpris i 2018.

Uniformering

Av Jorunn Sem Fure

Tyske soldater marsjerer nedover Karl Johans gate i Oslo 9. april 1940. Fotograf ukjent.
Kilde: http://no.wikipedia.org/wiki/Fil:German_soldiers_in_Oslo_9_April_1940.jpg

Vi finner bruk av uniformer, eller i alle fall former for ensartet påkledning i nesten alle samfunn. Hvem som bruker dem og hvorfor varierer. Ordet «uniform» betyr ganske enkelt *én form*, noe som forteller at flere objekter er laget på samme måten for å se like ut. Vi bruker gjerne begrepet om en klesdrakt som er standardisert og som får personer som bruker den til å fremstå og bli oppfattet av andre som like eller ensartet, og som en del av en gruppe. En person som bærer en uniform har med andre ord fått en utvidelse eller et synlig tillegg til sin egen identitet ved å bli assosiert med en kollektiv identitet.

Hvem bruker uniformer og hvorfor?

Vi tenker gjerne på yrkesgrupper og kanskje særlig på militære formasjoner når vi snakker om uniformer. Uniformen har mange funksjoner. En av dem er rett og slett at den sparer tid fordi den er *funksjonell* til den bruken bæreren trenger. Soldaters uniformer er gjerne utformet slik at klærne er tilpasset de omgivelsene han eller hun skal bevege seg i, uten å måtte bruke tid på å velge utstyr fra gang til gang. Soldaten får utlevert varme uniformer til kalde strøk, og lettere uniformer til varme strøk. Hvit kamuflasje til vinterkrig, beige til ørkenoperasjoner og spraglet brunt og grønt til skog og variert terreng. Her er funksjonene til uniformen først og fremst *praktisk* begrunnet. De skal gi skjul og gjøre deg vanskelig å oppdage, og de skal regulere temperatur og beskytte mot naturlige påkjenninger som sol, vann eller vegetasjon. Uniformert påkledning forenkler hverdagen også til sykepleiere, leger, konduktører og andre yrkesgrupper. Bruker en uniform i jobben, kan en regne med at det ligger noen erfaringer bak valg av materiale, snitt og utforming, slik at jobben kan gjøres uten at man trenger å kaste bort tid til å velge fra eget garderobeskap.

Andre ganger er det ikke funksjon, men *utseende* som er viktig. Da er kanskje hensynet til bærerens velvære og praktiske hensyn underordnet. Tenk bare på de spesielle bjørneskinnsluene som blir brukt av tradisjonelle og seremonielle grunner i militærparader i London, i alle slags temperaturer. Det er mange skolekorpsbarn som har svettet i uniformer av ullstoff når 17. mai kommer med sol og sommervarme, mens de er gode å ha i kaldt vær. Korpsmusikerens uniformer har forresten også sin opprinnelse i militære uniformer. Janitsjarene, som er opphavet til begrepet janitsjarorkester, var en tyrkisk eliteavdeling i det osmanske riket på 1300-tallet. De var kjent for å marsjere til musikk og for sine flotte, fargerike uniformer.

I de sammenhengene vi nå har vært innom, spesifikke yrker, militære formasjoner og skolekorps, er det å bære uniform ikke noe individene selv kan velge. Har du først søkt deg arbeid som konduktør eller sykepleier, eller valgt å spille i korps, er bruk av uniform noe som automatisk hører med utøvelsen av yrket eller medlemskapet og ikke et personlig valg.

Identifikasjon, tilhørighet og gruppemedlemskap

Uniformering trenger ikke være noe en er forpliktet til gjennom arbeid eller formelt medlemskap i en organisasjon. Det kan også være noe en blir enige om og gjør frivillig for å signalisere samhold og tilhørighet innad i en gruppe, og for å vise andre at man er en del av et fellesskap.

Russefeiringen har et sterkt innslag av uniformering. Møter du en ung jente i røde overalls og rød lue, en fløyte i munnen og visittkort i lommene, er du ikke i tvil om hvilken gruppe hun tilhører. Men hvor går grensen for individualitet og gruppetilhørighet? De fleste starter russefeiringen med like klær, og bruk av felles symboler, men det er også åpenbart at mange føler et behov for å prege egen fremtoning med individuelle særtrekk, slik som påsydde symboler, skriftlige hilsener og ulike måter å bære klærne på. Russefeiringen kan dermed bli en fase i livet der mange unge tester ut grensene mellom egen personlighetsutvikling og forholdet til et definert kollektiv. Det er ulikt hvor mye hver enkelt russ er villig til å investere i et uttrykk som signaliserer kollektiv tilhørighet, og hvor mye en ønsker å fremstå som en som skiller seg ut.

Skoleuniformer kan også ha den effekten; de avlaster det enkelte barnet fra å måtte definere sin identitet gjennom ytre fremtoning og gjør rommet for identitetsforhandling og identitetseksponering mindre. Skoleuniformer kan på sitt beste redusere ytre, synlige tegn på store økonomiske klasseskiller og motvirke tendenser til overdreven selvopptatthet og utseendefiksering. På den annen siden kan det innvendes at uniformen kan undertrykke en selvstendig personlighetsutvikling og det behovet en har for å skape et eget visuelt uttrykk.

Visuell kommunikasjon

Bruken av uniformer kan også ha andre begrunnelser enn praktiske funksjoner og signalisering av gruppetilhørighet. De kan ses på som visuell kommunikasjon. Ofte er det tilstrekkelig bare å iføre seg en grønn signalvest eller like t-skjorter. Du ser umiddelbart når du er på en Kiwi-butikk hvem du skal spørre om prisen på tomater, du ser hvem du skal spørre om togavganger på en perrong eller hvem som er ansvarlig helsepersonell på en festival hvis noen bærer armbind med røde kors. Hvis du selv eller noen nær deg blir utsatt for vold eller tyveri på åpen gate, vil du snarest søke med øynene etter noen som ser ut som en myndighetsbærer, helst en politimann. Hos de fleste vil synet av den kjente svarte og hvite uniformen med rutemønster på buksene sette i gang tankerekken «politi – sikkerhet – beskyttelse – trygghet», uten at oppklarende spørsmål er nødvendig. Du ser det er en politimann du har foran deg, og du har allerede ved gjenkjennelsen gjort deg mange bevisste og ubevisste tanker og assosiasjoner om hva vedkommende representerer. Det var dette som gjorde Anders Behring Breiviks etterlikning av en politiuniform på Utøya 22. juli 2012 så usedvanlig manipulerende, virksomt og brutalt. Hjernen til dem som så ham oppfattet ved første blick uniformen visuelt som et symbol på trygghet, mens adferden til

mannen som bar uniformen ga alle tegn på å representere noe helt annet, en dødelig trussel. Det kunne ta tid for de som møtte ham å oppfatte og tolke de motstridende signalene riktig.

Uniformsbruk i krig

I krig er bruk av uniform avgjørende for hvilken status bæreren har som stridende. Hvor viktig statusen til bæreren er, henger sammen med oppfatningen av uniformens betydning. Dette ble tydelig i krigens første fase i Norge etter det tyske angrepet 9. april 1940. Det norske militære svaret på angrepet var ikke godt forberedt, og tyskerne hadde nok håpet på den samme reaksjonen på sitt ultimatum som i Danmark, der «krigen» var over på noen timer, og danskene kapitulerte. De norske stridende som ble tatt til fange i de aller første dagene av krigen, var i noen tilfeller frivillige mannskaper som kjempet sammen med ordinære mannskaper. Ut fra påklledning og utstyr kunne de derfor fremstå som «franktirører».¹ Ble de definert som det, kunne de risikere å bli skutt, i stedet for å bli tatt til fange etter internasjonale normer. Slik virksomhet ble etter hvert regulert av Genèvekonvensjonene om krigsvirksomhet. Disse foreskriver også håndtering av krigsfanger. Stridende som pågripes uten godkjent synlig uniformering eller med skjulte våpen i likhet med en terrorist eller spion, regnes som franktirør og er dermed ikke en krigsfange ut ifra Genèvekonvensjonenes definisjon og er dermed heller ikke beskyttet av de avtalte krigskonvensjonene. De kan derfor ved pågripelse og tilfangetakelse bli stilt for standrett og henrettes der og da ved «kort prosess» eller ved «stående fot» av en stridende avdeling eller okkupasjonsmakt. Standrett ble avskaffet i norsk militær strafferett i 1979, men andre land kan ha sine egne militære strafferettslover.

Bønder i krig uten uniform (franktirører) i Vogesene avfyrrer skudd under den fransk-tyske krigen 1870-71.

L'Illustration Européenne 1870,
p. xvii

Kilde:
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Francs-tireurs.jpg>

¹ Franktirør er en krigsdeltaker som ikke er uniformert, men som deltar frivillig med våpen (Wikipedia).

Både i første og andre verdenskrig ble det jaktet på franktirører, og henrettelser av slike forekom. Under felttoget i Norge i 1940 ble minst fem personer henrettet av de tyske troppene for franktirørvirksomhet. Det var derfor viktig at de nordmenn under andre verdenskrig som ble rekruttert til å utføre sabotasjeaksjoner på norsk jord, var iført britiske uniformer for å signalisere at de var soldater. Det viste seg imidlertid i mange situasjoner at den beskyttelsen ikke ble respektert. Et kjent eksempel er «Operation Freshman». Engelske militære myndigheter sendte 41 unge briter til Norge med glidefly, for å foreta sabotasje mot tungtvannsfabrikken på Rjukan. Flyene styrtet imidlertid på grunn av ising og dårlig vær. Alle de overlevende ble henrettet som partisaner,² selv om de hadde britiske soldatuniformer.³ Henrettelsen av norske og britiske mannskaper på en ubåt i 1943 var et annet eksempel.⁴

Et annet eksempel på den avgjørende betydningen av uniformsbruk fikk en gruppe norske mannlige studenter oppleve i 1943. I slutten av november ble universitetets aula i Oslo satt i brann, og tyske myndigheter benyttet anledningen til å foreta en kollektiv razzia mot studentmiljøet, som de antok drev med omfattende motstandsvirksomhet. Over 1200 studenter ble arrestert i en stor aksjon, og av disse ble 660 sendt til Tyskland, med litt uklart formål. Dels var de å betrakte som politiske fanger, dels var de utvalgt for å bli utsatt for politisk indoktrinering.

Tanken var at dette var unge menn av god nordisk rase og intellektuelle ressurser, som kanskje, gjennom et opphold med militær trening og politisk undervisning, kunne rekrutteres til å bytte side. Etter et par uker i fangenskap i Stavern og en lang fangetransport med skip og tog, ankom studentene en leir for frivillige militærrekrutter i Sennheim, i sørvest-Tyskland. Der fikk de dusje og utlevert SS-uniformer for å erstatte sine sivile klær som de sto og gikk i da de ble arrestert på lesesaler og hybler. Utslitt etter lang transport og lengselen etter tørre, rene klær, gjorde at de fleste bare dro på seg uniformene.

Noen av studentene innså raskt at ved å akseptere bruken av uniformene, ville de også akseptere en status som «frivillige» i fiendens tjeneste. De organiserte dermed en kollektiv streik og nektet å ta dem på. Etter en lang strid fikk de aksept for sin status som fanger og ikke «frivillige», noe som ble markert ved at de militære og statlige symbolene, slik som de to SS-runene og den tyske ørn på belter og klær, ble fjernet. Uten dette var klærne ikke lenger klassifisert som uniformer, og studentene kunne iføre seg grågrønne nøytrale bukser og skjorter.⁵

² En partisan er et medlem av en irregulær militærstyrke/geriljagruppe som kjemper mot en fremmed makt som angriper eller okkuperer et landområde (Wikipedia).

³ Berglyd, Jostein (2007). *Operation Freshman: The Hunt for Hitlers Heavy Water*.

⁴ Smith, Sven - Erik Grieg: "De drepte våre menn." *Studiet av en krigsforbrytelse. Begivenhetene som førte til henrettelsen av besetningen på MTB 345 30 juli 1943*. Norsk tidsskrift for Sjøvesen. Stavanger 2003

⁵ Sem Fure, Jorunn: «Universitetet i kamp 1940-1945», Oslo 2011.

Følelser og reaksjoner

Foruten de praktiske funksjoner, og den visuelle kommunikasjonen, kan uniformer også være designet for å gjøre et *emosjonelt inntrykk* på andre.

Uniformer som uttrykker autoritet og makt, er gjerne ment å vekke følelser som frykt, respekt, beundring eller underdanighet hos andre. I sterkt hierarkiske systemer vil uniformering av de som skal holdes under kontroll ofte være effektivt. Fanger i mange fengsler er gjerne likt kledd etter fargekoder som sier noe om hva de er dømt for. Praktiske og økonomiske hensyn, det å skille fagner fra voktere er en grunn til bruk av uniformer, men ydmykelse og stigmatisering kan være tilleggsfaktorer.

Utsnitt av fangejakke fra Sachsenhausen (1941-1945) i utstillingen «Unik og uniformert». Den røde trekanten var symbolet for politiske fanger.

Foto: Arve Lindvig, Vest-Agder-museet.

Historiens mest kjente symbol på stigmatisering av individer gjennom ytre synlige tegn, er bruk av jødestjernen. Den signaliserte at bæreren var unndratt den beskyttelse og respekt som andre borgere nøy.

Fargebruk og symbolbruk har gjennom historien alltid vært viktig. Vi tenker ofte på kamuflasjefarget tøy som typisk militært, men historien er full av eksempler på armeer som brukte meste mulig synlige farger for å nettopp bli sett, vinne respekt og inngi frykt hos motstanderen.

Napoleons hær hadde «luer med store dusker, jakker med blanke knapper og bukser med røde renner i». Ingen av delene gjorde dem spesielt kampdyktige, men de skulle ta seg flott ut og vise at den keiseren de tjente hadde makt og myndighet og kunne utstyre sine menn med flott utstyr som reflekterte hans egen glans og makt.

Paradeuniformer har nettopp denne funksjonen, å vise frem og representere nasjonen, et kongehus eller en hær fra sin beste side.

Paraden demonstrer enhet gjennom koreograferte oppvisninger og er ment å stimulere følelser som stolthet og patriotisme i tilskuerne. Mange land, vi kan særlig vise til Frankrike, feirer sine nasjonaldager med slike store militærparader.

I Norges nasjonaldagsfeiring spiller også militære enheter en rolle, men den er langt mer tilbaketrukket. Mange steder avfyres det salutt, det legges ned kranser ved monumenter over falne og holdes taler om betydningen av forsvarsevne og beredskap.

Er bunad en form for uniform? Foto: Gunhild Aaby, Vest-Agder-museet.

Forholdet mellom tilskuer og deltakere er derimot gjerne mer utvisket. I små byer og bygder går omtrent «alle» i tog. Det er barna, nasjonens fremtidige borgere som spiller hovedrollen, ikke de som skal forsvare nasjonen. Det meste synlige uniformerte innslaget i den norske nasjonaldagsfeiringen er korpsene som spiller, men kan vi kanskje si at den omfattende bunadbruken nærmer seg en form for uniformering?

Seksualitet og makt er begreper som i psykologiske teorier henger nært sammen. Mange tenner på makt og underdanighet, og uniformer er derfor kjent som et utpreget objekt for seksuell tenning og begjær. Det gjelder både for den dominante part; støvler, pisk og lær – men også for den part som signaliserer underkastelse, underdanighet eller uskyld.

Nazistenes uniformer

I Tyskland under etableringen av det nazistiske regimet under Adolf Hitler og det tyske nasjonalsosialistiske partiet, stod bruken av politisk terror utført av uniformerte grupperinger sentralt. Paramilitære grupper, som SA marsjerte i gatene, banket opp meningsmotstandere og begikk overgrep mot jødiske borgere. Etter maktovertakelsen i 1933 ble disse grupperingene en del av statens offisielle maktapparat. Hitlers personlige beskyttelsesorganisasjon, SS – Schutzstaffel, var en av de organisasjonene som vokste i antall og makt, og ble kjent og fryktet for sin brutalitet.

Sort var en farge SS ofte brukte på sine uniformer, en farge som signaliserte makt, brutalitet og død. Firmaet som designet dem var Hugo Boss. Heinrich Himmler, organisasjonens øverste leder, uttalte en gang at han «forsto at mange mennesker ble syke bare de så en SS-mann i uniform, vi kommer ikke til å bli elsket av mange». Det var nettopp hensikten. SS-uniformene brukte hodeskallen som symbol på død, men også udødelighet. I Horst Wessel-sangen som ble brukt i parader og seremonier, het det at «de døde

kamerater marsjerer med oss». SS bygget etter hvert opp en omfattende ideologi og forestillingsunivers der medlemmene skulle føle seg nært forbundet med fortidens krigerelite av ren germansk rase. De som døde i kampen ble udødeliggjort og opptatt i et evig fellesskap av både døde og levende. SS-uniformene brukte også ørnen som symbol på styrke og krav om uinnskrenket herredømme. En SS-mann vek ikke tilbake for å påføre andre lidelse og død, og han fryktet heller ikke sin egen død.

Uniformer – undertrykkende eller demokratiserende?

Når vi tenker på totalitære stater og ideologier, tenker vi ofte på mange uniformerte mennesker i strengt disiplinert kolonner, enten de er militære eller sivile. Vi ser for oss scener fra Leni Riefenstahl's film «Viljens Triumf» fra 1935, eller dagens Nord Koreanske militærparader. Samtidig kan vi godt se et turnstevne med likt kledde barn med en tilsvarende presisjon i bevegelser og lik påkledning, som skaper helt andre assosiasjoner. Vi har nevnt at korpsuniformen har militær bakgrunn. Det har også speideruniformen. Likevel vil de færreste tillegge korpsmusikere eller speidere militære egenskaper eller forbinder dem med en krigersk adferd. Det som likevel forbinder dem med militære verdier er evnen til å utøve disiplinert adferd for å oppnå felles mål og fremstå som en sosial gruppe. Speideruniformen minner bæreren på at han/hun forventes å opptre i henhold til normer og regler som organisasjonen har bestemt. Korpsmedlemmer må også innordne seg en disiplin, både for at musikken skal høres bra ut og at marsjeringen skal gå i takt. Uniformen gjør det tydelig for både medlemmer og de som ser og hører, at aktiviteten som foregår er organisert som et samspill. Når dette fellesskapet frembringer god musikk, ser flott ut og gleder andre, kan den enkelte musiker kjenne på en mestringsglede som både er individuell; den enkelte bidrar med en viktig del, men også felles; man opplever mestring som en del av et lag som oppnår et resultat der summen av alle bidragene er større enn hver enkelt prestasjon.

Bruk av uniformer i organisasjoner som er åpne for alle har historisk ofte bidratt til å likestille samfunnsmedlemmer i viktige livsfaser, og kan sies å ha en demokratiserende og sosialt utjevne effekt. Mange opplever det å ta på seg korpsuniformen, lagets fotballdrakt eller speideruniformen som noe som skaper stolthet, gir selvtillit og bekrefter samfunnets anerkjennelse av egen verdi som bidragsyter til fellesskapet.

Bruk av uniformer har samtidig alltid en innebygd risiko for å fungere undertrykkende og ensrettende og å bygge opp under systemer som ønsker å frata individene handlingsrom, ansvar for egne vurderinger og handlinger og egenverdi.

Til sist er det viktig å huske på at enhver uniform i seg selv bare er et stykke tekstil. Det er alltid de som tar dem i bruk og de hensiktene som ligger bak som avgjør hvordan de oppfattes og hvilken

meningssammenheng de inngår i. Det er også viktig å huske på at selv om uniformen viser til at bæreren kan være underlagt regler og normer for adferd som andre har bestemt, så har alltid den som er inni den et selvstendig ansvar for sine egne handlinger og holdninger.

Videre lesning, litteratur og nettreferanser

Berglyd, Jostein (2007). *Operation Freshman: The Hunt for Hitlers Heavy Water*.

Smith, Sven - Erik Grieg: "De drepte våre menn." *Studiet av en krigsforbrytelse. Begivenhetene som førte til henrettelsen av besetningen på MTB 345 30 juli 1943*. Norsk tidsskrift for Sjøvesen. Stavanger 2003

Sem Fure, Jorunn: «Universitet i kamp 1940-1945», Oslo 2011.

Sem Fure, Jorunn; "Uniformsbruk og totalitarisme", i: *Personae* 3/4, 2010

https://en.wikipedia.org/wiki/Uniforms_and_insignia_of_the_Schutzstaffel

<https://www.theguardian.com/education/mortarboard/2013/oct/03/why-wear-school-uniform>

<https://no.wikipedia.org/wiki/Janitsjar>

<http://www.webstaff.no/100000%20Army%20Dress%20Regulations/010000.htm>

<https://www.bunadformenn.info/bunadens-forvandling-fra-uniform-til-folkedrakt/>

http://www.frelsesarmeen.no/no/om_oss/medlemskap_og_rang/Hva+er+en+soldat+i+Frelsesarmeen%3F.b7C_wRfMYg.ips

Om forfatteren

Jorunn Sem Fure har doktorgrad i historie fra Universitetet i Bergen. Hun har vært forsker og foreleser ved Universitetene i Oslo og Bergen, gjesteprofessor ved Humboldt Universitetet i Berlin. Sem Fure har blant annet arbeidet med identitetsspørsmål, nasjonalisme og andre verdenskrighistorie. Hun er nå direktør ved Telemark Museum.

Til Kongeparken

Av Hans Petter Laberg

Vi planlegger å starte tidlig, men det er selvfølgelig noen som forsover seg. Det er alltid det. Det var en fest i går som ble en fest i natt, og klokka ni er altfor tidlig uansett. Klokka ni blir klokka ti, klokka ti blir elleve blir halv tolv, før bilen endelig kan kjøre fra Havreveien der Victoria bor.

Vi er sju stykker, med Ronny som er sjåfør. Ronny er kanskje noen år eldre enn oss. Han er venn av noen som en av oss kjenner, og den som en av oss kjenner fortalte at han er til å stole på.

Vi har det gøy, vi har det så gøy, så utrolig gøy, og det føles som om det er den siste gangen vi kommer til å ha det. Det er bare disse månedene, disse ukene, denne turen, før eksamen, før vi får firere, femmere, seksere eller sitter foran sensor og glemmer absolutt alt det vi skal ha lært de siste årene. Vi kan juble fordi det gikk skikkelig bra, eller så sitter vi ute i korridoren og griner fordi vi må ta opp fagene på nytt til høsten.

Men det bryr vi oss ikke om nå. Vi tenker helst ikke på det. Det er uviktig. Dette har vi forberedt oss til gjennom hele videregående. Dette er høydepunktet. Vi skulle kjøpe dresser, vi skulle kjøpe bil, invadere russekroene, være de som alle har lyst til å være sammen med. I disse dressene er det vi som hører sammen.

Det var i fjor høst vi tok på oss dressene for første gang. De passet perfekt, og plutselig var det noe som skjedde med oss. Vi så på hverandre og tenkte at disse månedene var det ikke lenger jeg og jeg

og jeg og jeg. Det var vi. Det var her kommer vi og ikke kødd med oss. Når vi har den på oss, glemmer vi alt som kanskje en gang kommer til å skje, det er bare her og nå. Den betyr at vi kan gjøre nesten hva som helst, og vi gjør det sammen. Vi gjør alt sammen.

Anette, som pleier å være det snilleste og stilleste, ler rått når hun ser bildene på nettet av en gutt på ungdomsskolen som ble bundet fast til et skilt av russ fra en annen skole, før han ble dynket med øl og urin. For det er sånn det skal være, ikke sant. Det sånn alle gjør, det er sånn man alltid har gjort. Det er morsomt! Ingenting er feil. Alle skjønner jo at det ikke er alvorlig ment.

Anette ser på oss med klare, lattermilde øyne og sier at noe sånt må vi gjøre også. Noe helt sprøtt. Noe helt meningsløst. Noen ting må bare være det. Fornuftige kan vi være senere, ikke nå. Hva som kommer senere tenker vi ikke på nå.

På låret til Marielle har noen skrevet *you&me always&forever* med tykk, svart tusj. Det var eksen hennes som gjorde det en kveld han plutselig dukket opp i bilen. Det var ingen som hadde invitert ham. Det er han som hun alltid kliner med når hun har drukket for mye, selv om hun er sammen med en annen nå, en hun elsker over alt i verden. Vi skjønner ikke hvorfor hun gidder, og det sier vi til henne, uten at hun bryr seg om det. Problemet er at hun blir en helt annen når hun er full. Hun slutter å bry seg om noen andre enn seg selv, og når morgenen kommer, veit vi at hun angrer, og hun blir selvfølgelig sint på oss fordi vi ikke stoppet henne. Er det ikke meningen at vi skal passe på hverandre, kanskje?

Til Kongeparken på rette veier. Ronny foreslo først at vi skulle kjøre mot Nodeland og videre innover, fordi det finnes ikke noe som er kjedeligere enn E39. Men da var det noen av oss som ropte at der er det ikke noe annet enn skog, og i skogen er det ulv, hele ulvflokker som kan angripe oss hvis bilen får stopp. Det står om det på nettet hele tiden. Flokker streifer rundt i skogene på jakt etter mat. Så da valgte vi den trygge ruta.

Musikken er på fullt. Vinduene er åpne. Vi sitter og synger eller danser rundt. Vi hopper rundt som gale, stiller oss mot hverandre og skriker så høyt vi kan rett inn i fjeset til den andre, og når Anne krabber forover i bilen og dumper ned i setet ved siden av Ronny, ser han bare på veien og rister på hodet og ler. Men det bryr ikke vi oss om. Vi har det gøy, og ingen skal si til oss at vi ikke kan ha det. Dette vår bil, vi er sammen, vi har på oss dressene og lover hverandre at vi ikke skal miste hverandre av syne når vi kommer fram. Når man deler en bil, passer man på hverandre. Det er så mye som kan skje. Vi må holde sammen.

Vi planlegger alt vi skal finne på når vi kommer fram, helt til noen skriker at de må på do, de må på do nå, nå med en gang, og Ronny svinger av hovedveien og stopper på en parkeringsplass ved siden av en bensinstasjon. Når vi spør Ronny hvor vi er, svarer han: Vigeland.

Vi ramler inn på bensinstasjonen på jakt etter noe å spise, og kommer ut igjen med armene fulle av potetgull, potetskruer, sure baconpølser, flere liter cola, så mange bokser battery som vi klarer å bære,

noen bokser snus, et par seige bagetter som vi veit at vi aldri kommer til å spise. Vi mister mesteparten på bakken når vi småløper over parkeringsplassen, men det gjør ingenting, for vi får med oss det vi trenger.

Når vi spør Ronny, sier han at det ikke er langt igjen, vi er framme om et par timer, og han er helt sikker på at bilen kommer til å holde hele veien.

Marianne rynker på nesa, løfter armen og mumler at hun snart trenger en dusj eller i det minste deo, for hun har ikke tatt av seg dressen på over en uke. Hun skal i hvert fall ha den på seg helt fram til 17. mai, og hun har helt klart the armpits from hell. Vi andre nikker og later som om vi kaster opp. Marianne blir ikke sur for det. Hun blir nesten aldri sur. Hun ler bare og sier at vi ikke trenger å overdrive, men når hun kommer hjem, skal hun dusje i flere timer, det er helt sikkert.

Vi sitter i bilen med russedressene dratt ned til livet fordi det er så sykt varmt her inne. Motoren raller når Ronny nesten kveler den i rundkjøringene, før bilen får opp farten igjen. Men det går ikke fort og det er ikke så mye å se på der ute. Bare tunnel etter tunnel.

Bilen vår kostet ikke så veldig mye. Det var faren til Hanne som fant den til oss på finn.no. Den holdt på å ramle sammen, og det var ingen som ville ha den, bare vi. Og vi fikk hjelp til å reparere den akkurat så mye at den så vidt kom seg gjennom kontrollen. Vi brukte en helg på å sette inn benker, og malte innsiden av bilen i rødt og svart, hengte opp små lyslenker langs taket, koblet til et kjøleskap, brukte så mye vi kunne på et musikkanlegg. Den har stått parkert utenfor hos Victoria, og hun har bodd i den i flere dager. Når vi spurte hvorfor, svarte hun bare at da fikk hun i hvert fall være i fred.

Vi snakker høyt og i munnen på hverandre om foreldrene våre som sto foran huset og vinket til oss, etter å ha sagt: Har dere nok penger? Pass på dere selv! Ring hvis det er noe! Ikke snakk med fremmede! Se dere for før dere løper over gaten! De klarte ikke å slutte å mase. Vi himlet med øynene og bare: Jada, jada, det går fint, det går bra, ikke stress! De behøver ikke å bekymre seg. Vi greier oss bra, alt er under kontroll, vi holder sammen, og vi er på vei til Kongeparken. Vi gidder ikke å tenke mer på dem, vi gleder oss bare til å komme fram.

Det som skjer, skjer akkurat nå. Dette er det aller beste stedet i verden å være. Vi ser på hverandre og ler. Vi svinger innom Moi sentrum og henger halvveis ut av vinduene. Når det begynner å skurre i høyttalerne fordi lyden er så høy, og bassen får hele bilen til å riste, skrur vi musikken enda høyere og bare skriker teksten til de som går forbi. Det er helt likegyldig for oss hvis folk synes vi er slitsomme, for vi kommer aldri til å se dem igjen. De veit ikke hvordan det er å ha det gøy, men det gjør vi. De veit bare hvordan det er å være kjedelige.

Når vi nærmer oss Ualand, må Ronny stoppe bilen på veiskulderen fordi alle sammen må på do igjen. Hanne mister balansen, med dressen trukket ned til knærne, og stuper inn i en busk der hun blir

liggende og fekte med armene, og vi sender en snap av det til kjæresten hennes. Vi er helt sikre på at han bare kommer til å le og le og le.

Ronny tar seg en røyk og ser opp på fjellet som er så høyt at det nesten bøyer seg utover, og blir hengende over oss. Ronny snakker ikke så mye, men det gjør ingenting. Vi liker ham allikevel. Vi går bort til ham, blir stående her, hører lyden av vinden som stryker oppover langs fjellsiden. Det er en stillhet her som ikke gjør oss utålmodige.

Victoria sier at noen ganger føler hun det som om alt bare ramler sammen over henne, som et skred som begraver henne, og når vi spør hva det er, sier hun bare: Alt. Og så smiler hun som man gjør når man tenker på noe uendelig trist.

Vi dytter til Victoria, sier: Kom igjen! Ikke vær sånn! Og vi får henne til å tenke på noe annet, og ingen av oss gidder å tenke på hva som kommer til å skje når vi ikke lenger er der for henne. Det er ikke viktig. Vi er det nå, og det er bare nå som gjelder. Det er så sinnssykt slitsomt å bekymre seg for alt, som Victoria gjør. Å være sammen med oss får henne til å slappe av. Hun glemmer hvordan hun pleier å være.

Vi kjører gjennom skoger som sakte går over til landskap nesten uten trær. Det begynner å bli mørkt, men det er som om noe gløder langt der framme, dit vi skal, uten at vi kan se det ennå. Vi merker det bare; et lys i horisonten, som skimrer over åskammen, som setter seg i kroppene våre og får dem til å dirre, fyller blodårene med kullsyre.

Vi roper at snart er vi der, snart er vi der. Endelig! Vi skal bare kjøre på. Bilen skal takle de siste oppoverbakkene den møter, mens den oljete eksosen tåkelegger veien bak oss. Tåka får andre biler til å senke farten for ikke å kjøre i grøfta, og vi kikker ut av bakvinduet, klarer ikke å slutte å le, for det er helt umulig å se veien.

Vi sitter tett sammen, vi holder rundt hverandre, vi er utslitte, men ingen av oss skal sove nå. Nå er vi snart framme. Vi er sammen, vi er klare, og vi skal ha det gøy, vi skal ha det så sinnssykt gøy. Vi skal erobre Kongeparken, og alle skal se oss.

Vi skal hoppe ut av bilen og vinke til noen som vi kjenner igjen, noen fra skolen, og når vi kommer bort til dem, skal de spørre oss om vi har vært her lenge. Da kommer vi bare til å le høyt og si at vi akkurat kom nå, og nå begynner det.

Om forfatteren

Hans Petter Laberg er en norsk ungdomsbokforfatter og bibliotekar. Han debuterte i 1996 med ungdomsboken *Biter av en historie*, som vant 1. pris i Cappelens konkurranse om beste kjærlighetsroman for ungdom. Han har siden skrevet flere bøker for ungdom og barn. Romanen *Ingenting blir som før* ble nominert til Nordisk råds barne- og ungdomslitteraturpris i 2018.